

JAROSŁAW KORAL SDB, BEATA SZLUZ

AKTYWIZACJA ZAWODOWA BEZDOMNYCH

WSTĘP

Bezdomność jest problemem społecznym niehomogenicznym, niełatwym do diagnozowania (badania są pracochłonne, kosztowne, a niekiedy nawet niebezpieczne). W Polsce ciągle jeszcze występuje deficyt badań w zakresie tej problematyki, a przeprowadzone dotychczas koncentrują się m.in. na kwestii bezdomności, problemie marginalizacji, analizie świata społecznego osób bezdomnych, heterotopii bezdomności czy prezentacji praktycznych rozwiązań skierowanych do tej grupy beneficjentów (np. programy pomocy, działalność konkretnych instytucji). Z przeprowadzonych badań wynika, że działania placówek należy przede wszystkim zaliczyć do tzw. wspomagających i ratowniczo-opiekuńczych (gwarantujących zaspokojenie podstawowych potrzeb, ale nie usamodzielnienie)¹. W ciągu kilkunastu ostatnich lat budowany jest zatem system schronień, który pozwala bezdomnym na tzw. „przetrwanie”. Częściej utrwała on istniejącą sytuację, niż pozwala na wyjście z niej. Jednym z elementów, które mają decydujące znaczenie w procesie wychodzenia z bezdomności jest znalezienie, podjęcie i utrzymanie pracy. Włodzimierz Anioł stwierdził, że: „praca stanowi podstawowy instrument przeciwdziałania ubóstwu, zaś edukacja ma ułatwić dostęp do rynku pracy oraz odpowiednie funkcjonowanie w społeczeństwie opartym na wiedzy. Natomiast świadczenia socjalne mają, na ile to konieczne i możliwe, wspierać aktywność zawodową oraz przede wszystkim zapewniać konieczne środki do życia tym, którzy z różnych powodów nie mogą pracować”². Aktywność zawodowa oznacza przede wszystkim wykonywanie określonej pracy zawodowej. W przypadku osób bezdomnych możliwość posiadania zatrudnienia napotyka na szereg trudności. Mając to na uwadze, w niniejszym artykule podjęto próbę rozważań dotyczących aktywizowania zawodowego bezdomnych.

---

¹ Por. D. Zalewska, *Raporty z badań nad bezdomnością w Polsce*, w: D. Zalewska, M. Oliwa-Ciesielska, I. Szczepaniak-Wiecha, S. Grzegorski, *Formy pomocy bezdomnym. Analiza ułatwień i ograniczeń problemu*, Warszawa 2005, s. 92-103.

² W. Anioł, *Europejska polityka społeczna. Implikacje dla Polski*, Warszawa 2003, s. 131.

1. DEFINICJA I KATEGORYZACJA OSÓB BEZROBOTNYCH BEZDOMNYCH

Wypowiadanie się na temat bezdomności wymaga zdefiniowania tego problemu społecznego. Jest to tym bardziej istotne, że wśród naukowców nie ma zgodności w zakresie definiowania owego pojęcia. Wielokrotnie spotykamy się ze stwierdzeniem, że brak jest jednolitej definicji tej kwestii społecznej. W literaturze naukowej znajdujemy m.in. definicje administracyjne, operacyjne czy też wąskie i szerokie. Próbę zdefiniowania bezdomności podjął m.in. Andrzej Przymeński, który sformułował operacyjną definicję tego problemu społecznego: „bezdomność rozumiem zatem jako sytuację osób, które w danym czasie nie posiadają i własnym staraniem nie mogą zapewnić sobie takiego schronienia, które spełniałoby minimalne warunki, pozwalające uznać je za pomieszczenie mieszkalne. Za bezdomne uważam osoby i rodziny:

1. korzystające ze schronienia w różnego rodzaju ośrodkach udzielających im pomocy, a także zaspokajające swoje potrzeby paramieszkaniowe w różnego rodzaju obiektach niemieszkalnych lub pozostające pod gołym niebem,
2. mające lub nie mające zameldowania w jakimś pomieszczeniu mieszkalnym, jeżeli ich faktyczna sytuacja mieści się w ramach określonych w definicji bezdomności,
3. tylko osoby z obywatelstwem polskim oraz mające zezwolenie na pobyt stały w Polsce lub status uchodźcy (także w czasie procedury starania się o ten status),
4. tylko osoby dorosłe lub te dzieci, które znajdują się w sytuacji bezdomności wraz ze swoimi rodzicami lub prawnymi opiekunami”³.

Z uwagi na konieczność swoistego połączenia dwóch dotkliwych problemów, istotne wydaje się przytoczenie również wybranej definicji bezrobocia. W ujęciu podmiotowym oznacza ono stan przymusowej bezczynności zawodowej osób zdolnych do wykonywania pracy i zgłaszających gotowość do jej podjęcia, dla których podstawą egzystencji są dochody z pracy⁴. We współczesnej literaturze naukowej pojawiło się także określenie bezrobotny bezdomny, które jest niejako kumulacją dwóch wymienionych problemów. Anna Duracz-Walczak przyjmuje, że oznacza ono osobę, która „mimo zdolności i chęci do pracy nie może jej uzyskać na skutek swego statusu społecznego”⁵. Autorka przytoczonej definicji podkreśliła występowanie u człowieka zdolności do pracy (niezdolne mogą być

³ A. Przymeński, *Bezdomność jako kwestia społeczna w Polsce współczesnej*, Poznań 2001, s. 29.

⁴ Por. T. Borowski, A. S. Marcinkowski, *Bezrobocie w perspektywie socjologicznej*, w: *Socjologia bezrobocia*, red. T. Borkowski, A. Marcinkowski, Warszawa 1996, s. 13.

⁵ A. Duracz-Walczak, *Bezrobocie bezdomnych*, w: *Bezrobocie jako problem bezdomnych polskich*, red. A. Duracz-Walczak, Warszawa 2007, s. 9.

np. osoby chore, niepełnosprawne, w podeszłym wieku) oraz chęci jej podejmowania. Dodała ponadto, że status bezdomnego uniemożliwia mu jej podjęcie.

Cytowana autorka podjęła także interesującą próbę zastosowania typologii ETHOS (*European Typology on Homelessness and Housing Exclusion*) do bezdomności polskiej w aspekcie możliwości podjęcia zatrudnienia. W konsekwencji skonstruowała następującą klasyfikację:

1. Miejsca uniemożliwiające zatrudnienie: brak „dachu nad głową”.
2. Miejsca niemieszkalne uniemożliwiające zatrudnienie: zsypy na śmieci, kanały ciepłownicze, nieogrzewane pustostany, strychy.
3. Miejsca niemieszkalne, które nie uniemożliwiają zatrudnienia: ogrzewane pustostany, strychy, altanki działkowe przystosowane do zamieszkania, schroniska dla bezdomnych umożliwiające pobyt, co najmniej kilkutygodniowy (w przypadkach, gdy kierownictwo placówek dopuszcza wyjścia w celu poszukania pracy).
4. Miejsca mieszkalne, które umożliwiają lub uniemożliwiają zatrudnienie, zależnie od okresu zamieszkiwania i relacji z lokatorami: pomieszkiwanie u rodziny lub znajomych⁶.

Anna Duracz-Walczak zaproponowała ponadto typologię bezdomnych mężczyzn zdolnych do samodzielności życiowej w aspekcie zatrudnienia i miejsc bytowania. Wyróżniła dwie kategorie osób:

1. Nierobotni – włóczędzy, bytujący w kanałach ciepłowniczych, zsykach na śmieci i innych miejscach, które uniemożliwiają prowadzenie normalnego trybu życia. Ich źródła utrzymania nie są znane (bezdomni zamieszkujący schroniska pozostają na utrzymaniu społeczeństwa).
2. Robotni (zarobkujący) – w przewadze osoby bytujące poza schroniskami, ale w warunkach umożliwiających wykonywanie pracy, np. w altankach działkowych, pustostanach:
  - a. w zawodach nieformalnych – zbieractwo, żebractwo, złodziejstwo;
  - b. w zawodach formalnych (wykonujący prawie wyłącznie prace fizyczne) – ciągle lub dorywczo, w przewadze „na czarno”⁷.

Przytoczona kategoryzacja odniesiona została wyłącznie do bezdomnych mężczyzn, ponieważ bezdomne kobiety są zazwyczaj matkami samotnie wychowującymi dzieci, z tego względu pozostają na utrzymaniu schronisk. Zdarzają się przypadki, że bezdomne kobiety są utrzymywane przez pracujących mężczyzn lub same pracują.

Dostrzegając istotę problemu, Piotr Olech podjął próbę sklasyfikowania osób o różnych szansach na aktywizację zawodową. Pogrupował bezdomnych w trzy

⁶ Por. tamże, s. 49.

⁷ Por. tamże.

kategorię: dobrze, średnio i słabo rokujących⁸. Podział uwzględnia brak homogeniczności tej grupy. Uwzględniony został ich wiek, wykształcenie, kwalifikacje i doświadczenie zawodowe, długość pozostawania w bezdomności, kondycja psychofizyczna, problem uzależnień, karalność, sytuacja prawna i rodzinna, predyspozycje psychiczne, stan zdrowia, motywacja do podjęcia pracy. Tego typu kategoryzacja jest podstawą do różnicowania wobec beneficjentów form pomocy. Szczególnie wobec drugiej i trzeciej grupy podejmowane działania powinny być skierowane na przygotowanie ich do stopniowego powrotu na rynek pracy.

2. SKALA ZJAWISKA BEZROBOCIA WŚRÓD OSÓB BEZDOMNYCH

Obok nierozstrzygniętych problemów z definiowaniem i kategoryzowaniem osób bezdomnych, pojawia się kolejny problem związany z niedoskonałą ciągle metodologią badawczą, która pozwoliłaby określić liczebność tej populacji. W efekcie trudno jest także rozpoznać skalę problemu bezrobocia wśród osób bezdomnych. Interesujące wydają się spostrzeżenia poczynione przez Ewę Błażej i Bognę Bartosz, według których w 1986 r. sprawni, zdolni do podjęcia pracy, mężczyźni stanowili 47% osób bezdomnych. Z kolei w 1991 r. ta grupa zwiększyła się do 76,2%, a po kolejnych dwóch latach wzrosła do 87%⁹. W okresie siedmiu lat sytuacja uległa zmianie. Przed 1989 r. sporą liczbę bezdomnych stanowiły osoby, które nie były zdolne do podjęcia pracy (ze względu np. na stan zdrowia, niepełnosprawność, podeszły wiek), w kolejnych latach do tej grupy dołączyli zdolni do podjęcia pracy bezrobotni mężczyźni, co było związane z nasileniem się zjawiska bezrobocia w Polsce. Praca lokuje człowieka w strukturze społecznej, określa zakres jego uczestnictwa w życiu społecznym. Z jej brakiem wiąże się marginalizacja społeczna, która jest przez ów brak pogłębiana. Jednym z wymiarów marginalizacji jest wyłączenie z konsumpcji. Sytuacja finansowa osób bezdomnych jest bardzo zła. Ubóstwo sytuuje tę grupę poza głównym nurtem życia społecznego, powoduje wycofanie się z wielu dziedzin aktywności.

Wśród źródeł utrzymania osób bezdomnych, sklasyfikowanych pod względem ich rodzaju, wyróżniono następujące: płace z tytułu wykonywania pracy najemnej (stałej, sezonowej lub dorywczej); stałe dochody pieniężne z tytułu emerytur, rent, stałych zasiłków; zasiłki dla bezrobotnych; świadczenia alimentacyjne; jednorazowe celowe lub okresowe zasiłki pieniężne; świadczenia w naturze od instytucji państwowych i niepaństwowych; pomoc rodzin pochodzenia i znajomych, dochody ze zbieractwa, żebractwo, jałmużna, kradzieże i oszustwa¹⁰.

Z badań przeprowadzonych przez Henryka Gąsiora wynika, że spośród 5931 respondentów bezdomnych stałe zatrudnienie miało tylko 20%, rencistami i eme-

⁸ Por. P. Olech, *Aktywizacja zawodowa osób bezdomnych*, Warszawa 2006, s. 25.

⁹ Por. E. Błażej, B. Bartosz, *O doświadczaniu bezdomności*, Warszawa 1995, s. 16.

¹⁰ Por. A. Przymeński, *Bezdomność jako kwestia społeczna w Polsce współczesnej*, Poznań 2001, s. 166-170.

rytami było 25%, brak zatrudnienia wykazywało 55%. Największą grupę stanowiły osoby, które nie posiadały stałego źródła utrzymania. Korzystały one z zasiłków dla bezrobotnych i ze świadczeń uzyskanych w ośrodkach pomocy społecznej. Część badanych podejmowała prace dorywcze, zajmowała się zbieraniem odpadów, poszukiwaniem węgla na hałdach, biedaszybach i czerpaniem zysków z sutenerstwa. Źródła dochodów bezdomnych były następujące: zasiłek dla bezrobotnych 6%, pomoc pieniężna ośrodka pomocy społecznej 22%, inne źródła – praca dorywcza, alimenty, obnośny handel, kradzieże – 16%. Około 54% badanych nie uzyskiwało żadnych dochodów. Spośród osób bezrobotnych nigdy nie pracowało 16% respondentów, około 32% zostało zwolnionych dyscyplinarnie (główną przyczyną było uzależnienie od alkoholu), z kolei 25% zwolniło się z pracy, 15% utraciło pracę w związku z likwidacją przedsiębiorstwa, a 12% nie pracowało z innych powodów (np. porzucenie pracy, choroba)¹¹.

Na podstawie badań przeprowadzonych w województwie pomorskim w 2001 r. stwierdzono, że odsetek osób bezrobotnych wśród bezdomnych wynosił 88,2%. W 2003 r. tylko 9,6% bezdomnych zadeklarowało posiadanie pracy o charakterze zarobkowym. Zatem nieznacznie wzrósł odsetek osób, które pracy nie mają, do około 90,2%. Pracę zawodową częściej wykonują kobiety 18,1%, niż mężczyźni 7,1%. Jest ona domeną ludzi młodych, pomiędzy 18 a 40 rokiem życia. Im wykształcenie osoby jest wyższe, tym częściej podejmuje ona pracę zawodową. Osoby starsze częściej posiadają kwalifikacje zawodowe. Wśród przyczyn pozostawania bez pracy respondenci wymienili: zły stan zdrowia 41,1%, brak ofert pracy 38,1%, nieodpowiedni wiek (podeszły wiek) 21,7%. Około 0,5% badanych zadeklarowało, że nie chce podejmować pracy zarobkowej, a 7,4% pracy podjąć nie może (bez podania konkretnej przyczyny)¹².

Z kolei w 2005 r. zawodowo pracowało 18,7%. Zdecydowana większość bezdomnych była bezrobotna, około 81,3%. Pracę zarobkową częściej podejmowały kobiety niż mężczyźni oraz ludzie młodzi (18-24 lat) 21,4%, niż starsi 15,3%. Dla około 72% bezrobotnych miało charakter długotrwały. Ponad połowa bezrobotnych była zarejestrowana w urzędzie pracy¹³.

Egzemplifikacją mogą być także dane zawarte w tabeli nr 1, która obrazuje liczbę osób bezdomnych zarejestrowanych jako bezrobotne na terenie województwa podkarpackiego w latach od 1999 do 2007 r.

¹¹ Por. H. Gąsior, *Fenomen bezdomności jako problem społeczny w woj. katowickim (lata 1996-1997)*, Auxilium Sociale (1998)1, s. 128.

¹² Por. M. Dębski, *Portret zbiorowości osób bezdomnych w województwie pomorskim, raport socjologiczny*, „Pomost – o bezdomności bez lęku”, Gdańsk 2003, s. 10.

¹³ Por. I. Szczepaniak-Wiecha, *Portret zbiorowości osób bezdomnych korzystających z oferty pomocowej*, w: D. Zalewska, M. Oliwa-Ciesielska, I. Szczepaniak-Wiecha, S. Grzegorski, *Formy pomocy bezdomnym. Analiza ułatwień i ograniczeń problemu*, dz. cyt., s. 11-12.

Tabela nr 1. Liczba osób bezdomnych zarejestrowanych jako bezrobotne na terenie województwa podkarpackiego w latach 1999–2007

Liczba osób Płeć	1999		2001		2003●						2005						2007					
					*		**		Ogółem		*		**		Ogółem		*		**		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
K	23	2,76	14	1,39	39	3,34	25	2,14	64	5,48	17	1,48	18	1,57	35	3,05	23	2,54	18	1,99	41	4,53
M	112	13,46	539	53,63	114	9,78	429	36,79	543	46,57	95	8,27	292	25,41	387	33,68	109	12,04	171	18,90	280	30,94
Ogółem	135	16,22	553	55,02	153	13,12	454	38,93	607	52,05	112	9,75	310	26,98	422	36,73	132	14,58	189	20,89	321	35,47

Objaśnienia: ● - od 2003 r. ankieta została uszczegółowiona (liczba osób bezdomnych w poszczególnych latach wynosiła: 832 w 1999 r., 1005 w 2001 r., 1166 w 2003 r., 1149 r. w 2005 r., 905 w 2007 r.); * – bezdomni pozaschroniskowi; ** – bezdomni schroniskowi; N – liczba osób; K – kobiety; M – mężczyźni.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Ankiety WPS PUW na temat osób bezdomnych w województwie podkarpackim za rok 1999, 2001, 2003, 2005, 2007*, (mps).

Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 1 można zauważyć, że wśród bezrobotnych bezdomnych przeważali mężczyźni, co wiąże się z faktem, że bezdomnych mężczyzn jest zdecydowanie więcej niż bezdomnych kobiet. Odsetek osób zarejestrowanych jako bezrobotne w latach 1999-2001 wzrastał (16,22% w 1999 r., 55,02% w 2001 r.). Z kolei od 2003 r. ten odsetek zaczął się stopniowo zmniejszać (52,05% w 2003 r., 36,73% w 2005 r., 35,47% w 2007 r.). Większość osób bezrobotnych bezdomnych przebywała w schroniskach (38,93% w 2003 r., 26,98% w 2005 r., 20,89% w 2007 r.). Można przypuszczać, iż było to m.in. związane ze wsparciem pracowników socjalnych placówek w dopełnieniu formalności we właściwym urzędzie pracy. Na przestrzeni ostatnich lat odsetek osób bezdomnych podejmujących pracę zarobkową wzrósł. Potwierdzają to także badania przeprowadzone na terenie województwa pomorskiego, odsetek osób podejmujących pracę wynosił: 11,8% w roku 2003, 10,8% w roku 2005, 25% w roku 2007¹⁴. Można zakładać, że ma to związek z poprawą sytuacji na rynku pracy i ogólnym spadkiem stopy bezrobocia w Polsce. Pracodawcy poszukują potencjalnych pracowników także w ośrodkach dla osób bezdomnych.

W tym kontekście interesujące są także źródła utrzymania osób bezdomnych w województwie podkarpackim, które zestawiono w tabeli nr 2.

¹⁴ Por. M. Dębski, *Socjodemograficzny portret zbiorowości ludzi bezdomnych województwa pomorskiego – grudzień 2007 (Raport z badań)*, „Pomost – o bezdomności bez lęku”, Gdańsk 2007, s. 70-73.

Tabela nr 2. Źródła utrzymania osób bezdomnych w województwie podkarpackim w latach 1999-2007

Z•	1999		2001		2003♦						2005						2007					
	N	%	N	%	*		**		Ogółem		*		**		Ogółem		*		**		Ogółem	
					N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1	85	10,22	82	8,16	24	2,06	120	10,29	144	12,35	17	1,48	106	9,22	123	10,70	27	2,98	103	11,38	130	4,36
2	46	5,53	62	6,17	7	0,60	39	3,34	46	3,94	7	0,61	153	13,31	160	13,92	7	0,77	81	8,95	88	9,72
3	15	1,80	36	3,58	18	1,54	38	3,26	56	4,80	4	0,35	70	6,09	74	6,44	12	1,33	44	4,86	56	6,19
4	10	1,20	9	0,89	2	0,17	10	0,86	12	1,03	0	0,00	5	0,43	5	0,43	2	0,22	5	0,55	7	0,77
5	85	10,22	152	15,12	52	4,46	63	5,40	115	9,86	41	3,57	101	8,79	142	12,36	67	7,40	124	13,70	191	1,10
6	263	31,61	253	25,17	143	12,26	112	9,60	255	21,86	94	8,18	111	9,66	205	17,84	90	9,94	120	13,26	210	3,20
7	147	17,67	49	4,87	51	4,37	124	10,63	175	15,00	31	2,70	165	14,36	196	17,06	71	7,85	62	6,85	133	4,70
8	181	21,75	78	7,76	52	4,46	315	27,01	367	31,47	20	1,74	186	16,19	206	17,93	44	4,86	109	12,04	153	6,90

Objaśnienia: ● – w ankiecie dopuszczono wielokrotność wyboru, dlatego suma procent w tabeli jest większa od 100, gdyż badani podawali po kilka odpowiedzi (liczba osób bezdomnych w poszczególnych latach wynosiła: 832 w 1999 r., 1005 w 2001 r., 1166 w 2003 r., 1149 w 2005 r., 905 w 2007 r.); ♦ – od 2003 r. ankieta została uszczegółowiona; * – bezdomni pozaschroniskowi; ** – bezdomni schroniskowi; N – liczba osób; Z – źródło środków utrzymania; **1** – renta, **2** – emerytura, **3** – dochód z pracy, **4** – zasiłek dla bezrobotnych, **5** – świadczenia z pomocy społecznej: obligatoryjne, **6** – świadczenia z pomocy społecznej: pomoc fakultatywna, **7** – środki ze zbieractwa/ w tym żebractwo, **8** – inne (praca dorywcza, zasiłek celowy, zasiłek okresowy, pomoc finansowa rodziny, alimenty, własna działalność gospodarcza, prace doraźne, na utrzymaniu konkubenta, świadczenia rodzinne).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Ankiety WPS PUW na temat osób bezdomnych w województwie podkarpackim za rok 1999, 2001, 2003, 2005, 2007*, (mps).

Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 2 można dostrzec, że największa grupa osób bezdomnych utrzymywała się ze świadczeń fakultatywnych uzyskiwanych w ośrodkach pomocy społecznej (31,61% w 1999 r., 25,17% w 2001 r., 17,84% w 2005 r., 23,20% w 2007 r.), bądź z tzw. innych źródeł (31,47% w 2003 r., 17,93% w 2005 r.). W przypadku osób spoza placówek przeważały świadczenia otrzymywane z ośrodków, a mieszkańcy schronisk częściej korzystali ze wspomnianych innych źródeł utrzymania (jedynie w 2007 r. dominowały w obu sytuacjach pierwsze z nich). Dla osób przebywających w schroniskach były to dodatkowo te świadczenia, które zapewniała podopiecznym dana placówka. Z kolei, najmniej respondentów utrzymywało się z dochodów uzyskanych z pracy (1,80% w 1999 r., 3,58% w 2001 r., 6,44% w 2005 r., 6,19% w 2007 r.) lub z zasiłków dla bezrobotnych (1,20% w 1999 r., 0,89% w 2001 r., 1,03% w 2003 r., 0,43% w 2005 r., 0,77% w 2007 r.). Potwierdza to tezę, że stosunkowo nie-

wielka liczba bezdomnych pracuje, a tylko nieliczni mają prawo do otrzymywania zasiłków dla bezrobotnych.

3. PROBLEM BEZROBOCIA WŚRÓD OSÓB BEZDOMNYCH

W przypadku bezrobocia osób bezdomnych trudno jest jednoznacznie stwierdzić, co jest problemem pierwotnym, a co wtórnym. Bezrobocie może zatem być przyczyną bezdomności, ale może być także odwrotnie. Osoby bezdomne żyją w poczuciu głębokiej deprivacji. Koncentrują się na zaspokajaniu podstawowych potrzeb, żyją dniem bieżącym, nie planują przyszłości. Ich rytm dnia jest najczęściej regulowany czasem wydawania posiłków. W takiej sytuacji, podjęcie aktywności zawodowej mogłoby zmienić ów rytm, a także spowodować utratę łatwego sposobu zaspokajania podstawowych potrzeb. Bardzo często prowadzi to do uzależnienia się osoby bezdomnej od pomocy. Sytuację komplikuje fakt, że część osób ma problemy natury psychicznej, zdrowotne, nadużywa alkoholu. Wielu towarzyszy poczucie winy, doznanych krzywd, osamotnienia, obniżone poczucie własnej wartości oraz beznadziejności i bezsilności. Istotną przyczyną jest brak zameldowania. Posiadanie mieszkania jest bardzo ważne w przypadku poszukiwania pracy i jej utrzymania. Trudno jest podjąć pracę np. sprzedawcy czy kasjerki bez zameldowania. Pracodawcy oczekują bowiem swoistej gwarancji właśnie w postaci owego meldunku. Jego brak utrudnia także założenie konta bankowego, którego wymagają pracodawcy (tylko bardzo nieliczne banki zakładają konto bez meldunku, np. Citibank Handlowy, lecz żaden z nich nie udziela w takich okolicznościach kredytu). Sytuację komplikuje również zakorzeniony w społeczeństwie i w przekonaniach samych bezdomnych stereotyp, który obniża wartość takiego człowieka na rynku pracy. Funkcjonowanie negatywnego wizerunku osoby bezdomnej (nieuczciwość, nieodpowiedzialność) utrudnia wejście lub powrót na rynek pracy. Bezdomni są słabiej wynagradzani, albo pozbawiani wynagrodzenia, często są zatrudniani nielegalnie („na czarno”), są wykorzystywani przez pracodawców.

Osoby bezdomne mają problemy z przystosowaniem się do zasad życia społecznego. Ks. Stanisław Słowik zwraca uwagę na ich nieprzystosowanie do pracy zawodowej (osoby, które nie pracowały dłużej niż pięć lat lub w ogóle nie podejmowały pracy zarobkowej czy stałych obowiązków domowych), w tym kontekście wprowadza nawet określenie „niepełnosprawności zawodowej”¹⁵. Taki termin nie został dotychczas precyzyjnie zdefiniowany. Odnosi się do problemów psychospołecznych, które obserwuje się u tych osób, które nie potrafią przestrzegać elementarnych wymogów życia społecznego. Dodatkową trudność stanowi brak dokumentacji kariery zawodowej, niski poziom wykształcenia czy brak kwa-

¹⁵ S. Słowik, *Problemy aktywizacji zawodowej i zatrudnienia osób bezdomnych*, w: *Bezrobocie jako problem bezdomnych polskich*, dz. cyt., s. 38.

lifikacji zawodowych lub ich dezaktualizacja. Widoczna jest także niechęć pracodawców do zatrudniania kobiet z małymi dziećmi (zwłaszcza samotnych matek). Są one postrzegane jako mniej dyspozycyjne, a w konsekwencji mniej atrakcyjne na rynku pracy.

Wśród czynników utrudniających podjęcie pracy należy również wymienić karalność, brak wsparcia ze strony rodziny, nieuregulowane zobowiązania finansowe (zadłużenie) i alimentacyjne. Rachunek ekonomiczny nie jest korzystny, powoduje zatem zanikanie motywacji i zdanie się na wsparcie uzyskiwane w placówce. Przedłużający się stan bezrobocia powoduje stopniowe zmniejszanie wysokości zasiłków, aż do utraty prawa do ich otrzymania. W konsekwencji osoby te stają się klientami pomocy społecznej. Bierne przystosowanie się do takiej sytuacji powoduje dezaktualizowanie się posiadanych kwalifikacji (dla pewnej grupy osób bezrobocie stało się sposobem na życie, łatwiejszym niż praca, która wymaga np. przekwalifikowania się) i w konsekwencji całkowite wykluczenie z rynku pracy. Wydaje się, że udzielane wsparcie (zbyt duże, długotrwałe) może prowadzić do osłabienia motywacji. Pojawia się kolejny problem, tzw. wyuczona bezradność. Sytuacja jest tym bardziej niepokojąca, że bieda i niski status społeczny są przez pewną grupę osób dziedziczone, co jest szczególnie groźne dla dzieci mieszkających wraz ze swoimi bezdomnymi matkami w ośrodkach.

4. BEZROBOCIE BEZDOMNYCH – PROPOZYCJE NOWATORSKICH ROZWIĄZAŃ

Aktywizację zawodową osób bezdomnych zaczęto rozwijać od 2003 r., głównie w oparciu o fundusze celowe Unii Europejskiej (UE). Intensyfikacja działań była możliwa dzięki zatwierdzeniu kilku uregulowań prawnych: ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym, ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych¹⁶. Ich przyjęcie wprowadziło do polskiego systemu prawnego nową jakość w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu bezdomnych. Ważne w tym kontekście wydaje się także wdrożenie w życie ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, która umożliwiła dostęp do funduszy strukturalnych UE¹⁷.

Biorąc pod uwagę obecny system pomocy społecznej w Polsce można zaryzykować twierdzenie, trudno jest wyjść z bezdomności bez pracy, ale będąc pozbawionym domu problemem staje się znalezienie zatrudnienia. Konieczne jest więc przełamywanie istniejącego w społeczeństwie stereotypu. Przykładem działań w tym zakresie może być głośna akcja przeprowadzona w zamożnej dzielnicy

¹⁶ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym, DzU 2003, nr 122, poz. 1143; ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, DzU 2004, nr 99, poz. 1001; ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych, DzU 2006, nr 94, poz. 651.

¹⁷ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, DzU 2004, nr 116, poz. 1206.

Paryża, gdzie stanęły namioty dla bezdomnych oraz dla innych obywateli, by mogli w nich zamieszkać i przekonać się, jak wygląda życie bezdomnego¹⁸.

Nasuwa się pytanie: czy osoby bezdomne chcą podjąć pracę? Okazuje się, że odpowiedź nie jest jednoznaczna. Na podstawie badań, przeprowadzonych we Wspólnocie „Barka”, okazało się, iż na pytanie dotyczące przyszłości respondenci jako główną odpowiedź wskazali chęć podjęcia pracy zarobkowej. Ich celem było osiągnięcie stałego dochodu, co daje możliwość wynajęcia mieszkania i założenia własnej rodziny. Sygnalizowali oni brak możliwości znalezienia pracy adekwatnej do posiadanych kwalifikacji oraz nabytych umiejętności¹⁹. Z kolei na podstawie badań przeprowadzonych na terenie Poznania, stwierdzono, iż 40,5% respondentów uznało, że brak pracy jest dla nich korzystny²⁰.

Zbiorowość bezdomnych nie jest jednorodna. Zróżnicowanie dotyczy poziomu wykształcenia (od podstawowego do wyższego), doświadczenia i przebiegu kariery zawodowej, motywacji do pracy (np. osoba mieszkająca na dworcu czy w kanale ciepłowniczym i poszukujący pracy mieszkaniec schroniska). Zasadniczym zadaniem w ramach aktywizacji zawodowej staje się przygotowanie różnorodnej oferty dla tych osób. Aleksandra Dębska, z perspektywy psychologicznej, sugeruje zastosowanie zasady analogicznej do postępowania rekrutacyjnego. Do istotnych aspektów nie należy przede wszystkim wykształcenie, ale predyspozycje psychiczne (poziom samooceny, motywacja do zmiany własnego stylu życia, stan rozliczenia z przeszłością, sprzeciw wobec rzeczywistej sytuacji bezdomnego). Proponuje zastosowanie oddziaływań psychoedukacyjnych mających na celu zapobieganie dalszej alienacji społecznej (budowanie pozytywnego obrazu własnej osoby, wzmacnianie osobistej skuteczności w zakresie integracji zawodowej, podniesienie samooceny, motywowanie do szukania pracy przy równoczesnym wzbudzeniu chęci do zmian we własnym życiu)²¹.

Szczególnie skuteczną metodą oddziaływania wydaje się, stosowane m.in. w procesie oddziaływań wychowawczych, terapeutycznych, odnalezienie i wzmocnienie tych zasobów, które dana osoba posiada (tzw. mocne strony, pozytywne). Na podstawie przeprowadzonych badań okazało się bowiem, że podjęcie obowiązków zawodowych przez osoby bezdomne powodowało: wyjście ze stanu bezczynności, podniesienie własnej wartości, uzyskanie zarobku, aktywizację

¹⁸ Por. *Każdy Francuz ma prawo do mieszkania*, <www.money.pl>, (data dostępu: 23.02.2007).

¹⁹ Por. A. Matuszczyk, *Wspólnota „Barka” sposobem na zapobieganie występowaniu zjawiska bezdomności*, *Praca Socjalna* (2003)3, s. 57.

²⁰ Por. M. Oliwa-Ciesielska, *Piętno nieprzypisania. Studium o wyizolowaniu społecznym bezdomnych*, Poznań 2004, s. 120.

²¹ Por. A. Dębska, *Rola pomocy psychologicznej w integracji zawodowej i społecznej osób bezdomnych*, w: *Bezrobocie jako problem bezdomnych polskich*, dz. cyt., s. 51-53; A. Szajerska, *Reintegracja społeczno-zawodowa bezdomnych kobiet na przykładzie mieszkańek schronisk w województwie kujawsko-pomorskim, w latach 2004-2006*, w: *Oblicza bezdomności*, red. M. Dębski, K. Stachura, Gdańsk 2008, s. 246-247.

życiową²². W przypadku osób bezdomnych praca zatem ma nie tylko dostarczać dochodu, ale pełni także rolę terapeutyczną. Przynosi człowiekowi satysfakcję, poczucie bycia potrzebnym, pozwala na nawiązywanie kontaktów z innymi ludźmi, uczy systematyczności i konsekwencji. Przykładem może być stosowana w niektórych placówkach ergoterapia, która polega na podejmowaniu każdego dnia pracy na rzecz ośrodka i środowiska. Bezdomni wykonują prace remontowe, porządkowe, ogrodnicze czy w pracowniach i warsztatach. Przykładem działań terapeutycznych może być próba prowadzenia przez bezdomnych schroniska dla psów. Tego rodzaju praca może nauczyć ich odpowiedzialności za zwierzęta, przygotować do właściwego kontaktu z nimi. Taka terapia sprawdziła się za granicą. W ten sposób działają niektóre schroniska w USA i Kanadzie²³.

Duże znaczenie ma edukowanie osób bezdomnych. Część z nich ma problemy np. z pisaniem i czytaniem (ogranicza się do składaniu podpisu na dokumentach), innym brakuje umiejętności posługiwania się np. komputerem czy znajomości języków obcych. Ciekawą propozycją może być, prowadzone przez Stowarzyszenie Szkoła Barki im. H.Ch. Kofoeda, centrum integracji społecznej (CIS)²⁴. Podstawowym celem działania CIS jest przygotowanie osób długotrwale bezrobotnych lub zagrożonych trwałym wykluczeniem społecznym do podjęcia pracy oraz powrotu do aktywnego życia społecznego. Ponadto wśród realizowanych zadań można wymienić następujące: poradnictwo zawodowe i kształcenie w zakresie metod poszukiwania pracy, poszukiwanie kontaktów z potencjalnymi pracodawcami, promocję zatrudnienia socjalnego w mediach, organizację praktyk i staży dla uczniów CIS-u, pomoc w tworzeniu spółdzielni socjalnych, w tworzeniu własnej przedsiębiorczości czy w znalezieniu zatrudnienia na wolnym rynku.

W sytuacji nieprzystosowania zawodowego bezdomnych konieczne jest natomiast edukowanie poprzez prowadzenie podstawowych ćwiczeń, jak np.: przychodzenie do pracy na wyznaczoną godzinę, wykonywanie czynności według ustalonego harmonogramu, skoncentrowanie uwagi na danym zadaniu przez jak najdłuższy czas, omawianie przyczyn dekoncentracji wraz z terapeutą. Interesującym przykładem może być zastosowanie programu *Pay by day*, który polega na wprowadzeniu systemu wynagrodzenia za jeden dzień i zwiększaniu stawki początkowej wraz ze wzrostem długości czasu zatrudnienia. Tego typu rozwiązanie

---

²² Por. A. Chrapkowska-Zielińska, *Bezdomność kobiet na przykładzie Schroniska Matki z Dzieckiem w Bydgoszczy*, w: *Poczucie nieegalitarności, ubóstwo, bezdomność a zjawiska patologii społecznej w aktualnej rzeczywistości kraju*, red. T. Sołtysiak, Włocławek 1999, s. 250.

²³ Por. R. Ochwat, *Bezdomni zajmą się psami*, *Gazeta Lubuska* (27.07.2007), <www.gazetalubuska.pl>, (data dostępu: 25.07.2008). Por. także *Bezdomny musi być bezrobotny?*, *Gazeta Wyborcza* (Łódź, 16.08.2007), <www.gazeta.praca.pl>, (data dostępu: 25.07.2008).

²⁴ *Stowarzyszenie Szkoła Barki im. H.Ch. Kofoeda*, <www.cisskolabarki.org.pl>, (data dostępu: 25.07.2008). Na temat koncepcji szkół duńskich i polskich, szczególnie idei uniwersytetów ludowych szerzej pisze m.in. J. Mierzwa, *Postawy religijno-społeczne słuchaczy Ludowego Uniwersytetu Katolickiego Archidiecezji Przemyskiej*, Rzeszów 2007, s. 29-134.

ma motywować bezdomnego do kontynuowania zatrudnienia. Innym pomysłem jest stopniowanie czasu pracy, np. rozpoczynając od czterech godzin dziennie, co ma na celu dostosowanie do możliwości psychofizycznych pracownika²⁵.

Propozycję dla osób bezdomnych stanowił eksperymentalny projekt „12 odważnych ludzi” – podróż ku aktywności zawodowej i rozwojowi osobowemu ludzi bezdomnych²⁶, realizowany od kwietnia 2004 r. do kwietnia 2005 r. w ramach programu PHARE (*Polish Hungary Assistance for Restructuring their Economies*), pod patronatem Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości. Objął swym zasięgiem jedno z największych i najlepiej rozpoznanych skupisk ludzi bezdomnych – Trójmiasto. Głównym jego celem było budowanie samodzielności życiowej osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością poprzez przywrócenie wartości pracy i kształtowanie umiejętności zawodowych. Cel ten był realizowany poprzez kolejne etapy: zmianę perspektywy postrzegania życia „z tu i teraz” na widzenie przyszłości, rozbudzenie autentycznego zainteresowania pracą, przełamanie bierności życiowej ukierunkowane na podjęcie pracy, zwiększenie potencjału zawodowego poprzez wzmocnienie istniejących i rozwój nowych umiejętności, zbudowanie podstaw instytucjonalnych, umożliwiających racjonalne zatrudnienie i wykorzystanie odnowionych i nabytych umiejętności przez osoby bezdomne.

W trakcie rocznych działań, osoby bezdomne zakwalifikowane do projektu, przeszły specjalnie dla nich przygotowane szkolenia, warsztaty i konsultacje, które miały na celu pomóc im w powrocie do normalnego życia. Staże pracy w zorganizowanych ekipach: remontowej, poligraficznej, biurowej, ogrodniczo-porządkowej, miały ich przygotowywać do podjęcia pracy, rozwijając ich umiejętności zawodowe. Poprzez aktywność w prowadzonym przez nich Klubie Pracy (spotkania klubowe z ciekawymi ludźmi, kafejka internetowa, pracownia fotograficzna, spektakle teatralne itp.) mieli przywracać swoje dawne i rozwijać nowe zainteresowania różnymi sferami życia, uczyć się pożytecznego spędzania czasu. Osoby, które zaliczyły wszystkie zaplanowane etapy otrzymały świadectwa ukończenia szkoleń i kursów (np. BHP) oraz zaświadczenia lekarskie i wyniki badań przydatności zawodowej. W ramach projektu stworzono infrastrukturę techniczną (sprzęt i wyposażenie) i ramy instytucjonalne (porozumienia i kontakty) pozwalające na kontynuację takiego działania po jego zakończeniu. W efekcie, pod koniec 2005 r., względnie stałą i stabilną sytuację finansową i mieszkaniową miało 14 osób, z czego 7 miało stałą i stabilną pracę. Z uwagi na swoisty sukces tego programu wiele jego elementów przeniesiono do projektu Pomorskiego Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności – „Agenda Bezdomności. Standard

²⁵ Por. S. Słowik, *Problemy aktywizacji zawodowej i zatrudnienia osób bezdomnych*, w: *Bezrobocie jako problem bezdomnych polskich*, dz. cyt., s. 39.

²⁶ Por. P. Olech, *Projekt „12 odważnych ludzi” – podróż ku aktywności zawodowej i rozwojowi osobowemu ludzi bezdomnych*, w: *Bezrobocie jako problem bezdomnych polskich*, dz. cyt., s. 94-100.

Aktywnego Powrotu na Rynek Pracy” w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL²⁷.

Nowatorskim rozwiązaniem wprowadzonym w Polsce jest tzw. metoda towarzyszenia, która polega na podmiotowym (indywidualnym) i partnerskim traktowaniu bezdomnego. Podczas regularnych spotkań z osobą wspierającą, tzw. akompaniatorem (doradcą zawodowym, który posiada wysokie umiejętności interpersonalne, legitymuje się wyższym wykształceniem w dziedzinie nauk społecznych lub humanistycznych oraz posiada wiedzę z zakresu rozwiązywania problemów społecznych), konsekwentnie realizowane są jej cztery kolejne etapy: pierwszy kontakt, aktywne słuchanie, ocena sytuacji, towarzyszenie i wsparcie. Beneficjent często od podstaw uczy się funkcjonowania na rynku pracy i w środowisku lokalnym. Metoda towarzyszenia nie polega na wyłączeniu, lecz na wspieraniu działań podopiecznego. Dzięki niej osoba bezdomna lub zagrożona bezdomnością: zmienia postawę wobec własnego bezrobocia, poprawia samoocenę, nabywa lepsze zdolności adaptacyjne w środowisku lokalnym, odczuwa wzrost własnych umiejętności interpersonalnych, poprawia funkcjonowanie psychospołeczne, staje się samodzielna w rozwiązywaniu własnych problemów, rozwija swoje aspiracje i konkretyzuje plany życiowe, uczy się punktualności i odpowiedzialności za podejmowane działania, staje się bardziej atrakcyjna na rynku pracy.

Doskonałym przykładem zastosowania tej metody jest projekt „Wyprowadzić na prostą”. W projekcie bierze udział dwudziestu pięciu akompaniatorów. Po dwóch pracuje w każdym z Punktów Aktywizacji Bezrobotnych (PAB-ów) mieszczących się w: Bielicach, Bytomiu, Częstochowie, Kielcach, Rybniku, Sanoku, Sosnowcu i Zabrzu. PAB-y w Gliwicach, Łodzi i Ostrowie Wielkopolskim dysponują trzyosobowym zespołem akompaniatorów. Ich pracę nadzorują bezpośrednio koordynatorzy lokalni²⁸.

---

²⁷ Od końca 2004 r. polskie organizacje pozarządowe mogą korzystać ze środków Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL. W całej Polsce zawiązano około 100 narodowych „Partnerstw na rzecz rozwoju”, które zgodnie z założeniami programu wdrażają innowacyjne rozwiązania na rzecz równości i włączenia grup wykluczonych do rynku pracy. Prawie wszystkie ogólnopolskie organizacje zajmujące się bezdomnością lub ich oddziały są liderami lub członkami jednego lub nawet dwóch partnerstw: Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności – „Agenda Bezdomności. Standard Aktywnego Powrotu na Rynek Pracy”; Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta Koło Gdańskie – „Agenda Bezdomności. Standard Aktywnego Powrotu na Rynek Pracy”; Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka” – „Ekonomia Społeczna w Praktyce”; Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta Wrocław – „Wyprowadzić na prostą”; Caritas Kielecka – „Wyprowadzić na prostą”; Caritas Polska – „Biura Aktywizacji Bezrobotnych” (ten projekt jest realizowany ze środków UE w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS), nie Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL, ale jego cele są podobne); Stowarzyszenie „Monar” – „Punkt Wsparcia Społecznego”.

²⁸ Por. *Partnerstwo „Wyprowadzić na prostą”*, <www.wnp.org.pl>, (data dostępu: 26.07.2008).

PODSUMOWANIE

Głównymi problemami towarzyszącymi bezdomności są: brak środków na zaspokojenie potrzeb życiowych, zerwanie więzi rodzinnych, problemy zdrowotne, psychologiczne, kontakty ze środowiskiem zdemoralizowanym, przestępczość i bezrobocie. Aktywizacja zawodowa jest realną szansą dla ludzi bezdomnych, jeśli zostanie zabezpieczone odpowiednie wsparcie. Przyczyn problemów ze znalezieniem pracy można się doszukiwać m.in. w niedoskonałości rozwiązań prawnych; ograniczaniu działań podejmowanych wobec bezdomnych przez ośrodki pomocy społecznej do obowiązków ustawowych (ze względów ekonomicznych), lecz bez zwracania uwagi na rzeczywiste potrzeby tej grupy osób; traktowaniu organizacji pozarządowych ciągle jeszcze nie jako partnerów, lecz jako usługodawców. Ponadto, w polskim systemie pomocy społecznej, zbyt mało uwagi zwraca się na profilaktykę (ciągle jeszcze istnieje swoisty mit o zbyt dużych kosztach działalności integracyjnej), jakby nie dostrzega się, że koszty udzielanej pomocy doraźnej są znacznie wyższe. Pomija się także negatywne społeczne skutki tego typu długotrwałych oddziaływań.

Wśród postulatów dotyczących zmian należy wskazać: konieczność modyfikacji rozwiązań prawnych i systemowych na rynku pracy, zmiany w polityce mieszkaniowej (ogólna dostępność mieszkań, także treningowych i socjalnych), konieczność współpracy w dziedzinie pomocy społecznej, edukacji, zatrudnienia, mieszkalnictwa. Zmodyfikowania wymaga realizacja programów pomocy bezdomnym (np. monitorowanie, ewaluacja, rozkład realizacji w czasie, finansowanie), wprowadzenie zróżnicowania w standardzie poszczególnych placówek (noclegownie, schroniska, domy, hostele), zatrudnianie profesjonalnie przygotowanej do pracy z tą grupą beneficjentów kadry.

Kluczową rolę w zatrudnianiu (wspieranym) osób bezdomnych, które nie są (w tej chwili) w stanie znaleźć i utrzymać pracy na otwartym rynku pracy, odgrywa ekonomia społeczna. Pracodawcy tego sektora potrzebują adekwatnego wsparcia finansowego. Powinny istnieć bodźce zachęcające pracodawców do kierowania swoich działań do najbardziej zagrożonych i marginalizowanych grup społecznych. Zatrudnienie dla bezdomnych jest czymś więcej niż integracją społeczną i zawodową. Pomaga ludziom pozyskać i rozwinać umiejętności, kompetencje i motywacje oraz możliwości podjęcia aktywności życiowej. Wielu bezdomnych potrzebuje dodatkowego czasu i wsparcia przed uzyskaniem zdolności do podjęcia i utrzymania zatrudnienia lub partycypacji w aktywizacji zawodowej. Ludzie, którzy nie są do tego gotowi powinni mieć zagwarantowany dostęp do adekwatnego minimalnego przychodu i świadczeń socjalnych.

EMPLOYMENT ACTIVATION OF THE HOMELESS

Summary

Homelessness is a non-homogenous social problem, not easy to diagnose. In Poland there is still a deficit in research regarding this issue and studies conducted so far focus for example on the question of homelessness itself, marginalisation resulting from it, analysis of the social environment of the homeless, heterotopy of homelessness and presentation of practical solutions aimed at this group of beneficiaries (e.g. aid programmes, activity of specific institutions). In recent years, a system of shelters has been established allowing the homeless "to survive". However, more often than not they reinforce the existing condition rather than allow for overcoming it. One of the elements which are a decisive factor in the process of overcoming homelessness involves finding, taking up and sustaining work. Professional activity means performing a specific job. In case of the homeless the option of obtaining a job is connected with a number of difficulties. Remembering about that, the author of the herein article has attempted to discuss the issue of employment activation of the homeless.

Nota o Autorach: **PROF. UKSW DR HAB. JAROSŁAW KORAL** – dziekan Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW, kierownik katedry Polityki Społecznej w Instytucie Politologii. Konsultor Komisji Charytatywnej Episkopatu Polski, członek: Rady Programowej Studium Generale Europa, Polskiego Towarzystwa Wykładowców Katolickiej Nauki Społecznej, Ogólnopolskiej Sekcji Teologów Moralistów Polskich, Polskiego Towarzystwa Politologów oraz Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego. Autor 4 książek i około 70 artykułów z zakresu: bezrobocia, patologii życia społecznego, ubóstwa, niepełnosprawności oraz działalności charytatywnej Kościoła.

DR BEATA SZLUZ – absolwentka Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW w Warszawie; pracownik naukowo-dydaktyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego, wykładowca w Instytucie Teologiczno-Pastoralnym im. bł. J. S. Pelczara w Rzeszowie.

Słowa kluczowe: polityka społeczna, pomoc społeczna, bezdomność